

χείρ, τὰ βλέφαρά μου νὰ κλείσῃ δὲν ἐπέπρωτο! Σὲ εὐλογῶ
Θεέ, ἐν Οὐρανοῖς. Σὲ καταρῶμαι τέκνον ἐν τῇ γῇ.

*

Ἡ φρίκη τὰς ψυχὰς τῶν θεατῶν ἐπάγωσε! Προφητικά
ἐγένοντο τὰ χεῖλη τοῦ πατρὸς τῆς Δεσδεμόνας. Ἡ φοβερά

κατὰ τοῦ λοιπὸν, τοιαύτην ἀπαισίαν ἔσχε ἐφαρμογὴν καὶ
ἐκβασιν;

*

Ἐλύθη τὸ Συμβούλιον. Σκότος βαθὺ ἐκάλυψε τὴν αἴ-
θουσαν. Καὶ πένθος, προάγγελον τῆς λύσεως τῆς τραγι-
κῆς, τῶν νεονύμφων τὴν δολοφόνον κλῆνιν κατεσκίασε! —
[Ἐξ Ἀθηνῶν.]

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ Ο ΕΜΠΟΡΟΣ.

Ὅσάκις μελετῶμεν τὴν ἱστορίαν τῆς καλλιτεχνίας, τὴν
περισσότεραν ἡμῶν προσοχὴν καταβάλλομεν πῶς νὰ μάθω-
μεν τίνες καὶ πόσοι ἦσαν οἱ διακριθέντες τεχνῖται κατὰ
τινα οἰανδήποτε περίοδον χρόνου, ὧν τὰ ἔργα θαυμάζομεν
καὶ τὰς βιωτικὰς περιπετείας ἀναδιφῶμεν, μὴ ἀναλογιζό-
μενοι ὅτι τοιοῦτοτρόπως τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης μετα-
μορφόνομεν εἰς ἱστορίαν τῶν καλλιτεχνῶν. Διότι οὐδέποτε
σχεδὸν λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι κατὰ τὰς καλλιτεχνικὰς
ἡμῶν μελέτας παραβλέπομεν σπουδαῖον παράγοντα, ὁ ὁποῖος
δὲν ἔμεινεν ἀδρανὴς κατὰ τὴν παραγωγὴν τῶν προϊόντων
τῆς τέχνης, ἤτοι τοὺς ἐντολεῖς αὐτῶν, τοὺς ἀνθρώπους
δηλαδὴ ἐκείνους, τῇ ἐντολῇ τῶν ὁποίων παρήχθησαν ὅσα
παρήχθησαν ἐν τῇ τέχνῃ. Ἄλλοτε δὲν ἐπεκράτει τόσον,
ὅσον τὴν σήμερον, παρὰ τοῖς καλλιτέχναις ἡ συνήθεια νὰ
δημιουργῶσιν ἔργα ἀνευ ὀρισμένου σκοποῦ, ἀνευ παραγ-
γελίας δηλαδὴ. Τὴν σήμερον ὅμως μόνον σχεδὸν οἱ ἀρχι-
τέκτονες κατορθύνουσι νὰ χαλινωγῶσι τὴν ὁρμὴν τῆς
φαντασίας των, καὶ οἱ γλύπται σπανίως πλάττουσι καὶ ξέρου-
σιν ἔργα ἀνευ εἰδικῆς παραγγελίας, ἐν ᾧ ὅλως τὸ ἐναντίον
συμβαίνει εἰς τοὺς ἀτιθάσσους ζωγράφους, ὧν οἱ συνάδελφοι
κατὰ τοὺς προηγηθέντας αἰῶνας ἐσυνείθιζον νὰ περιμένωσι
τὰς παραγγελίας τῶν προστατῶν των καὶ νὰ δημιουργῶσιν
ὅ,τι οὗτοι ἐπεθύμουν, ἐν ἐκκλησίαις καὶ ἀνακτόροις.

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν καμμία ἀμφιβολία, ὅτι αἱ ἰδέαι
καὶ τὰ φρονήματα τῶν ἐντολῶν, καὶ ἐπομένως τοῦ φιλο-
τέχνου δημοσίου, ἐπιδρῶσιν οὐσιωδῶς ἐπὶ τῆς δημιουργικῆς
φορᾶς τῶν καλλιτεχνῶν, καὶ ὅτι ἄλλοτε ἐπέδρασαν περισσό-
τερον, παρ' ὅσον τὴν σήμερον. Ὅστις ὅμως θὰ ἐνόμιζεν
ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἐδεδεσμεύετο ἡ σφριγώσα τοῦ τεχνίτου
φαντασία, αὐτὸς ἀναμφιβόλως ἀπατάται, διότι ἐκπαλαι τί
ἄλλο ἐπραξαν οἱ καλλιτέχναι παρὰ, δυνάμει τῆς θείας αὐ-
τῶν φαντασίας, νὰ δώσωσι ζωὴν καὶ ἐκφράσιν εἰς ἰτὰς ἰδέας
καὶ τὰ αἰσθήματα τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ ἔθνους των, νὰ
παραστήσωσιν ὑπὸ λαμπρὰν καὶ ἀρμονικὴν μορφήν πᾶν ὅ,τι
ἐνεκρύπτετο συμπεφυρμένον καὶ ἄκοσμον εἰς τὰς ψυχὰς τοῦ
συγχρόνου πλήθους! Ὡς τε βλέπομεν ὅτι δὲν εἶνε ἀνάξιον
κόπου τὴν ἱστορίαν τὴν καλλιτεχνίας νὰ μελετήσωμεν καὶ
ὑπὸ τὴν ὄψιν ταύτην καὶ νὰ ὑπαγάγωμεν εἰς σύντομον ἐξέ-
τασιν τοὺς ἐντολεῖς τῶν καλλιτεχνικῶν ἀριστουργημάτων.

Ἀναδιφῶντες τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας τῶν παλαιοτά-
των χρόνων, βλέπομεν πανταχοῦ ὅτι τρεῖς κυρίως ὑπῆρχον
ἀνθρώπων τάξεις ἡ κατηγορίαι, αἵτινες ὑπεστήριζον τὴν
τέχνην καὶ εἶχον ἀνάγκην αὐτῆς: οἱ ἱερεῖς, οἱ ἡγεμόνες
καὶ οἱ ἔμποροι. Ὑπὸ τοὺς τελευταίους τούτους ἐνο-
οῦμεν τὴν μεσαιὴν καὶ πολυπληθεστέραν τῶν πολιτῶν
τάξιν, ἡ ὁποία ἕνεκα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας
τῆς ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν βᾶσιν πάσης πολιτείας, δίδει

ᾧδῃσιν εἰς πᾶσαν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ
καὶ τὰς ἀρχικὰς τάσεις τῆς πρὸς πλουτισμὸν καὶ εὐμάρειαν
κατορθώνει νὰ ἐξευγενίσῃ διὰ τῆς συγχρόνου προαγωγῆς
τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης. Ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς ἀν-
θρωπότητος ἡ μέση αὕτη τάξις ἀντιπροσώπευε τὸ προχω-
ροῦν καὶ κινούμενον, τὸ ἀείποτε ξένα ἐπιζητοῦν καὶ καινῶν
ὀρεγόμενον στοιχεῖον, ἐν ᾧ αἱ ἕτεραι δύο τάξεις διεκρίθησαν
πάντοτε διὰ τῆς στασιμότητος καὶ ἐμμονῆς εἰς τὰ παλαιὰ,
συχνάκις δὲ καὶ διὰ τῆς ἀντιδράσεως των κατὰ πάσης προ-
οδευτικῆς φορᾶς.

Τῶν τριῶν τούτων τάξεων τὰς ἐνεργείας δυνάμεθα νὰ
παρατηρήσωμεν καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἀρχαιοτάτους χρό-
νους παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ὡς τύπους δια-
κρίνομεν τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας, τῆς
Αἰγύπτου καὶ τέλος τῆς Φοινίκης. Τὰ ὑπερμεγέθη καὶ ὑπὸ
ποικίλων ψηφιδωτῶν κεκοσμημένα παλάτια τῶν Ἀσσυρίων
εἶνε οἷον ἐκφράσις τῆς φιλοπολέμου καὶ δεσποτικῆς δυνά-
μεως. Τὰ πάντα ἐν αὐτοῖς βλέπομεν ἀναφερόμενα πρὸς
τὸν ἡγεμόνα, οἷον πολυτελεῖς θαλάμους πρὸς δεξιῶσιν καὶ
ὑποδοχὴν τῶν πρεσβειῶν, λαμπροστόλιστους γυναικωνίτας,
ἐκτεταμένους ἀποθήκας καὶ σταύλους ἵππων καὶ κτηνῶν καὶ
ἐν γένει παντοειδῆ δώματα καὶ κτίρια ἀπαραίτητα εἰς τὴν
θεραπεῖαν πολυδαπάνου καὶ μεγαλοπρεποῦς ἀσιατικῆς αὐλῆς.
Καὶ ἐν τοῖς ἀναγλύφοις, τοῖς ἐπικοσμοῦσι τοὺς μακροὺς
καὶ ἀτελευτήτους τοίχους, οὐδὲν ἄλλο βλέπομεν παρὰ τὸν
βασιλέα, ἐδῶ μὲν εὐωχούμενον, ἡ θύοντα εἰς τοὺς θεοὺς,
ἐκεῖ δὲ θηρεύοντα λέοντα, ἡ λεοπαρδαλιν, ἡ ἀντιλόπην,
ἄλλαχού ἐκστρατεύοντα, διερχόμενον γεφύρας, πολιορκοῦντα
καὶ κυριεύοντα τειχίσματα τῶν πολεμίων καὶ τέλος βλέ-
πομεν αὐτὸν ἔχοντα πρὸ τῶν ποδῶν του τας κεφαλὰς ἐκα-
τοντάδων ἡ καὶ χιλιάδων αἰχμαλώτων. Σπανίως ἀναφαί-
νεται που τὸ θρησκευτικὸν στοιχεῖον. Ὁ δεσποτισμὸς τῷ
ἔδωκε θέσιν μόνον πρὸ τῶν πυλῶν τῶν παλατίων, ὅπου
παρίσταται τοῦτο συμβολικῶς ἐν μορφῇ τερατωδῶν ταύρων
ἢ λεόντων, φερόντων πτέρυγας καὶ στέμμα ἐπὶ τῆς ἀνθρω-
πομόρφου των κεφαλῆς.

Τοιαύτη εἶνε ἡ τέχνη τῆς φιλοπολέμου καὶ δεσποτικῆς
Ἀνατολῆς.

Ὅλως διάφορον ὅμως χαρακτῆρα φέρει ἡ αἰγυπτιακὴ
τέχνη, ἡ ἐκπροσωποῦσα τὸν ἱεραρχικὸν δεσποτισμὸν. Πάντα
σχεδὸν τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιοτάτης δυναστείας, ἥς τὸ τέλος
ἀναφέρεται περὶ τὸ 2000 π. Χ., παριστῶσι τάφους, νεκρικὰς
πομπὰς καὶ θυσίας. Τὰ ἀπέραντα ἐκεῖνα παρὰ τὴν Μέμφιν
νεκροταφεῖα, ἐφ' ὧν κεῖνται καὶ αἱ γιγαντώδεις πυραμίδες,
μαρτυροῦσι περὶ τοῦ βαθέως ἐρριζωμένου θρησκευτικοῦ
αἰσθήματος τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, οἱ ὁποῖοι τὸ ἐξέφραζον
περιποιούμενοι καὶ τιμῶντες τοὺς νεκροὺς των. Καὶ αὐταὶ

δὲ αἱ εἰκόνες καὶ τὰ ἐπὶ τῶν τάφων ἀνάγλυφα ἰὼς ἐπὶ τὸ πολὺ εἶνε ἀφιερωμένα εἰς τὴν λατρείαν καὶ ἐξύμνησιν τῶν θεῶν. Ὁ θρησκευτικὸς ὅμως οὗτος χαρακτήρ φέρει συγχρόνως καὶ χροιάν πατριαρχικῆς γαλήνης, εἰδυλλιακῆς εἰρήνης, ἐξωραϊζούσης ὅλας αὐτὰς τὰς παραστάσεις τῆς αἰγυπτιακῆς ἀρχαιότητος, ἡ ὁποία δὲν εἶχεν εἰσέτι καταληφθῆ ὑπὸ ὀρέξεως πρὸς κατακτήσεις καὶ πολεμικὰς πράξεις.

Οἱ μετέπειτα γενόμενοι πόλεμοι κατὰ τῶν ἐκ τῆς ἁνω Αἰγύπτου ἐπιδραμόντων ἐχθρῶν καὶ ἡ ἀποδιώξις αὐτῶν ἐπέδρασαν φυσικῶς καὶ ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς ῥοπῆς τῆς τέχνης. Ἡ πολεμικὴ τῆς Αἰγύπτου δύναμις, συναισθανομένη τὴν ὀλονὲν αὐξοῦσαν ἀλκὴν τῆς, τρέπεται καὶ πρὸς τὰ ἔξω, οἱ Φαραῶ γίνονται κατακτηταὶ καὶ ἀρέσκονται τὰ πολεμικὰ τῶν κατορθώματα ν' ἀπεικονίζωσιν ἐπὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν τῶν ἀνακτόρων. Καὶ ἰδοὺ βλέπομεν π. χ. τὸν κατακτητὴν Ῥαμφὴν προσβάλλοντα ἐν σώματι ἐπὶ τοῦ κολοσσικοῦ ἄρματος τοῦ τοὺς πολεμίους καὶ τρέποντα αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἡ ἐπιβαίνοντα πλοίου, γιγαντιαίων ἐπίσης διαστάσεων, νὰ καταποντίζῃ ὀλοκλήρους στόλους τῶν ἐχθρῶν καὶ τέλος ὀλόκληρον πρὸ αὐτοῦ γονυπετοῦντα λαὸν νὰ συλλαμβάνῃ καὶ διὰ μιᾶς ν' ἀποκόπῃ ἀπανθρώπως τὰς εἰς τὴν ἄλυσιν προσδεδεμένας ἀπειραριθμούς κεφαλὰς. Πάλιν ὅμως οὐχὶ τὰ παλάτια καὶ τὰ οἰκήματα τοῦ ἀρχοντος, ἀλλ' οἱ ναοὶ καὶ οἱ τάφοι φέρουσιν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν τὰς εἰκόνας ταύτας. Ὅπως ἐν Ἀσσυρίᾳ οὐδένα νάον, οὕτω καὶ ἐν Αἰγύπτῳ οὐδὲν βασιλικὸν παλάτιον εὐρίσκομεν, ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ χώρᾳ ἡ ἱεραρχία κατ' ὥρθωσε καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κτίρια τῶν Φαραῶ ν' ἀποτυπώσῃ τὸν θρησκευτικὸν χαρακτήρα, ὅσον καὶ ἂν εἰς τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ἀνάγλυφα ἐπεζήτησε νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ φιλοδοξία τῶν ἡγεμόνων.

Εἰς τὰ δημιουργήματα λοιπὸν τῶν δύο τούτων ἀρχαιοτάτων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς διακρίνομεν τὸν τύπον τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς ἱεραρχίας, ἀλλ' ὑπάρχει ἐν τῷ μεταξύ καὶ τρίτος τις λαός, ἐστὶν αὐτοῦ ἔχων τὴν Φοινίκην καὶ διαφέρων τῶν δύο ἀνωτέρω καθ' ὀλοκληρίαν. Κατὰ τὴν δευτέραν ἡδὴ πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδα τὸ σημιτικὸν τοῦτο ἔθνος εἶχεν ἐγκατασταθῆ παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς δύο μεγάλας ἡπειρωτικὰς μοναρχίας, περικλειούσας αὐτὸ ἀπὸ νότου καὶ ἀνατολῶν, ἀνεπτύχθη κατὰ θάλασσαν καὶ ἀπέβη ἡ πρώτη ναυτικὴ δύναμις τῶν τότε χρόνων. Οὐχὶ ὅρμαι καὶ διαθέσεις κατακτητικαί, ἀλλὰ φιλοκέρδεια καὶ φιλοκτημοσύνη ὤθει τοὺς τολμηροὺς θαλασσοπόρους νὰ διασχίζωσιν διὰ τῶν ἐλαφρῶν σκαφῶν τῶν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, νὰ ἱδρῶσιν ἀποικίας ἐπὶ τῶν διαφόρων παραλίων, νὰ ὀρύσσωσι τὴν γῆν ζητοῦντες χαλκόν, κασσίτερον καὶ ἄργυρον, ν' ἀνευρίσκωσι τὴν πορφύραν καὶ νὰ ἐμπορεύωνται παντοιοτρόπως πρὸς τοὺς μακρυνοὺς λαούς. Καὶ αὐτὰς τοῦ „Ἡρακλέους τὰς στήλας“ εἶχον τολμήσει νὰ διέλθωσι καὶ μὲ τὰ σαθρὰ τῶν πλοιαρία εἶχον διαπλεύσει τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν φθάσαντες μέχρι τῶν βρεττανικῶν καὶ τῶν πρωσσικῶν παραλίων, ὅπουθεν ἐλάβανον τὸν κασσίτερον καὶ τὸ ἤλεκτρον. Καθ' οὗς χρόνους δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη Ἀθῆναι, ἐπὶ δὲ τῶν λόφων, ἐφ' ὧν ἀργότερον ἀνηγέρθη ἡ κοσμοκράτειρα Ῥώμη, ἡμιάγριοι ποιμένες ἐφύλαττον τὰς βοσκούσας αἰγὰς τῶν, ἡ Τύρος καὶ ἡ Σιδὼν ἦσαν αἱ ἐπισημότεραι μεγαλοπόλεις τοῦ τότε κόσμου καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς κέντρα καὶ ἀποθῆκαι τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου μεταξύ τῆς τότε προηγμένης Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος, Σικελίας, τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰταλίας,

τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Πρὸς τοὺς εἰσέτι ἡμιβαρβάρους προγόνους τοῦ Ἰντίνου καὶ τοῦ Φειδίου ἤρχοντο οἱ νοήμονες Φοίνικες καὶ ἔφερον τοὺς βαρυτίμους τάπητας καὶ τὰ λαμπρὰ πορφυρᾶ ἱμάτια τῆς Βαβυλώνος, τὰ ἐξ ἐλεφαντόδοντος καὶ ὑάλου λεπτουργήματα, τὰ χρυσᾶ καὶ ἄργυρᾶ σκεύη καὶ τὰ ὀρειχάλκινα ἀγγεῖα τῆς Αἰγύπτου.

Ὅσάνκις ὁ Ὀμηρὸς θέλει νὰ ἐπαινέσῃ σκευὸς τι, τεχνηέντως ἐπεξεργασμένον, λέγει ὅτι ἡ ὁ Ἡφαίστος αὐτὸς τὸ κατεσκεύασεν, ἡ προέρχεται ἐκ τῶν ἐργαστηρίων τῶν ἀνδρῶν τῆς Σιδῶνος. Ἡ ἀδελφὴ τῆς πόλεως ταύτης, ἡ Τύρος, ταχέως εἶχεν ἀναπτυχθῆ καὶ καταστῆ ἡ Βενετία τῶν παναρχαίων χρόνων, ἐνεκα τῆς θέσεώς της οὐδεμίαν φοβούμενη ξενικὴν προσβολὴν καὶ διὰ τοῦ μεγάλου στόλου της διατηροῦσα πανταχοῦ περιφανὲς τὸ ὄνομα καὶ τὸ γόητρον τῆς φοινικικῆς δυνάμεως. Περὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς πόλεως ταύτης, τὸ ὅποιον ἐξηπλοῦτο καθ' ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον μέχρι τῶν ἀπωτάτων ἄκρων τῆς Ἀραβίας, τῆς Περσίας καὶ τῆς Ἰνδικῆς, ζωηροτάτην περιγραφὴν μᾶς δίδει ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ ἐν τῷ εἰκοστῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ. Οὕτως οἱ Φοίνικες πρῶτοι μετεφύτευσαν ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν παραλίων τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ, μετέδωκαν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἔφερον εἰς αὐτοὺς ὄχι μόνον τὰ πολυτελῆ τεχνουργήματα τῆς μεσογείου Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ τὰ προϊόντα τῆς ἰδίας τῶν βιομηχανίας, τῶν ὑφαντηρίων, τῶν μεταλλουργείων καὶ τῶν ὑλοποιείων τῶν.

Ἐμπορικὸς μόνον λαὸς ἡδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐκπολιτιστικὴν ταύτην ἀποστολήν, νὰ γονιμοποιήσῃ δηλαδὴ τὴν εἰσέτι ἐν πρωτογενεῖ καὶ ἀγόνῳ καταστάσει καθεδύδουσαν Εὐρώπην διὰ τῶν προϊόντων τοῦ ἀνεπτυγμένου πολιτισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ διὰ τοῦτο ἀνεκτίμητοι εἶνε αἱ εἰς τὸν πολιτισμὸν ὑπηρεσίαι τῶν Φοινίκων. Ἄνευ τούτων δυσκόλως ἤθελέ ποτε κινήθῃ οὗτος ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς. Ἐὰν δὲ ἐξετάσωμεν τὸν καλλιτεχνικὸν τύπον τοῦ παρὰ τοῖς Φοινίκῃν, εὐρίσκομεν ὅτι οὗτος ἦν κοσμοπολιτικός. Ἡ τέχνη τῶν Ἀσσυρίων καὶ Αἰγυπτίων ἦτον αὐστηρῶς ἐθνικὴ, ἡ δὲ τῶν Φοινίκων ἐκλεκτικὴ καὶ μᾶλλον διεθνὴς. Καὶ ναὶ μὲν πᾶσαι αὐτῶν αἱ περιώνυμοι πόλεις καὶ τὰ ἀνάκτορα καὶ οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀπὸρθητα τείχη ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, οὐδὲν, ὡς φαίνεται, ἐγκαταλιπόντα ἶχνος, ἐσχάτως ὅμως ἀνεκαλύφθησαν μικρότερα τινὰ ἔργα φοινικικῆς τέχνης, ἐξ ὧν ἐπαρκῶς μανθάνομεν τὴν πνευματικὴν κίνησιν τοῦ ἀξιοσημειώτου τούτου λαοῦ. Πρὸ πάντων δὲ ἐν Κύπρῳ εὐρέθησαν ἀνεκτίμητοι θησαυροὶ φοινικικῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταγωγῆς, διότι ἡ νῆσος αὕτη ἐνεκα τῆς θέσεώς της, φαίνεται, ἐχρησίμευσεν ὡς σημεῖον διασταυρώσεως τῶν διαφόρων ἀνατολικῶν τῆς τέχνης ῥυθμῶν, ἐξ ὧν προῆλθε κατόπιν ἐλευθέρως καὶ ἀφ' ἐαυτῆς ἡ τελειότης τῆς ἐλληνικῆς τέχνης.

Ἡ Κύπρος ἀποτελεῖ διὰ τὴν καλλιτεχνίαν τὴν γέφυραν ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς Ἑλλάδα. Ἀναμφίλεκτον εἶνε, ὅτι οἱ Φοίνικες μετέδωκαν εἰς τοὺς προπάτορας τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀνατολικὸν πολιτισμὸν. Οἱ προϊστορικοὶ ἐκεῖνοι χρόνοι, τοὺς ὁποίους ὀνομάζομεν ἡρωϊκοὺς, ἐξικονοῦνται μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν παρήχθησαν τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου, ἐν οἷς βλέπομεν τὴν εἰκόνα τῶν ὑπὸ τῆς θείας ποιήσεως ἡγλαϊσμένην. Ἀναγινώσκοντες τὰς περιγραφὰς τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων τοῦ Μενελάου, τοῦ Ὀδυσσεύς, τοῦ Ἀλκινόου, τῶν βαρυτίμων χρυσῶν καὶ ἄργυρῶν σκευῶν καὶ ἀγγείων, ἐνθυμούμεθα ἀκουσίως τὴν πομπώδη μεγαλοπρέπειαν τῶν ἀσσυ-

ριακῶν μεγάρων. Ὅπως δ' ἐν Μεσοποταμίᾳ, οὕτω καὶ κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους ἐν Ἑλλάδι οὐδὲ λόγος κἂν γίνεται περὶ νῶν. Τὰ πάντα στρέφονται περὶ τὸν ἡγεμόνα καὶ ἐν τοῖς τεραστίοις τείχεται τῆς Τύρου καὶ τῶν Μυκηνῶν διακρίνομεν καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ γόητρον τῶν βασιλικῶν ἐκείνων γενῶν, ὧν τὰ μυθώδη ὀνόματα διέσωσεν ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Ὅμηρος. Ἐν τοῖς εὐρήμασι τοῦ Schliemann ἐν Τροίᾳ καὶ Μυκῆναις ἔτι ἐκφανέστερον βλέπομεν τὸν καλλιτεχνικὸν ρυθμὸν, τὸν ἰδιάζοντα εἰς τὸν ἀρχαιότατον πολιτισμὸν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ ὁποίου λαμπρὰ

καὶ ἀνεκτίμητα λείψανα ἀνεσκάφησαν ἐν Κύπρῳ. Ἐὰν δ' ἔτι περαιτέρω προχωρήσωμεν καὶ παρατηρήσωμεν, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ χρυσότευκτα ἀντικείμενα, τ' ἀνορυχθέντα ἐκ τῶν τάφων τῆς Ἐτρουρίας, πολλαχῶς ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς κυπριακὰς ἀρχαιότητας, ζωηρότατα τότε βλέπομεν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνισταμένην τὴν παναρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν τοῦ πολιτισμοῦ, καθ' ἣν οἱ Φοίνικες ἐγκάτεσπειρον τὰ τεχνουργήματα τῆς Ἀνατολῆς ἐφ' ὅλων τῶν γένων καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου θαλάσσης.

(ἔπειτα συνέχεια.)

Η ΕΠΑΙΤΙΣ.

(συνέχεια.)

XXIV.

„Κατὰ τὰς ἀμέσως προερχοῦσας ἡμέρας μ' ἀπασχολεῖ ἡ ἰδέα, εἰς ποίαν ἄρ' γε κοινωνικὴν τάξιν ν' ἀνῆκεν αὐτὴ ἡ κόρη, καὶ ὅσον ζωηρότερον ἀνεπύλουν τὰς κομπᾶς ἐκφράσεις τῆς καὶ τὴν λεπτότητα τῶν τρόπων τῆς, τόσον περισσώτερον ἐκτίμησιν ἡσθάνομην πρὸς αὐτήν. Ἐν ὅμως ἐνόμιζον ὅτι ἐδικαιούμην ν' ἀπαίτησώ παρ' αὐτῆς, νὰ με βεβαιώσῃ δηλ. περὶ πῆς ἀληθινῆς καταστάσεώς τῆς, καὶ πρὸς τοῦτο ἐσχημάτισα κατὰ νοῦν ὁλόκληρον σχέδιον, ἀποφασίσας νὰ μὴ γελασθῶ καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν μὲ κενοὺς λόγους, ὡς τοῦτο συνέβη μὲ τὸν πέπλον τοῦ προσώπου τῆς. Ἡ κυριακὴ ἦλθε· θὰ ἐνθουμείσαι βέβαια, Φάλδνερ, τὸν μακρὸν ἐκείνον κατὰ τινὰ μετὰ μεσημβρίαν Κυριακῆς περίπατόν μας εἰς παρισινόν τι προάστειον. Σὺ καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι ἐλέγατε νὰ μείνητε ἀργὰ τὴν νύκτα ἐκεῖ, ἐγὼ ὅμως ἐπέμεινα καὶ Σᾶς παρεκίνησάν νὰ γυρίσωμεν εἰς τὴν πόλιν ἐνωρίτερα, καὶ ὅταν Ἐσεῖς καὶ καλὰ ἤθελατε νὰ μείνετε, ἐγὼ μεθ' ὅλας τὰς μομφὰς Σας κατώρθωσα νὰ φύγω. Δὲν θέλω βέβαια νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι Σὺ τότε εἶχες τάχα πιστεῦσαι εἰς ὅτι ἐγὼ ἐπροφασίσθην — καὶ εἶχα μάλιστα προφασισθῆ, ὅτι δὲν ἔμπούσα νὰ ὑποφέρω τὸ νυκτερινὸν ψῦχος —, οὔτε ὅμως ἐφαντάσθης, ὅτι ἐσπευδὼν νὰ προφθᾶσω τὴν ἐπαίτιδα τῆς γεφύρας κατὰ τὴν ὀριστικῶς ὑπεσχημένῃ συνέντευξίν μας. — Ἐκεῖνο τὸ ἐσπέρας ἦλθε πρώτη ἐκείνη εἰς τὴν πλατεῖαν, καὶ ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ μὲ φέρῃ τὰ μανδήλια, εἶχεν, εἶπε, παρὰ πολὺ φοβηθῆ μήπως καὶ τὴν ἔχασα μέσ' ἐστὶ πλῆθος, καὶ κατόπιν θὰ ἐνόμιζα ἴσως ὅτι δὲν ἐκράτησε τὸν λόγον τῆς. Μὲ παιδικὴν σχεδὸν χαρὰν, καὶ καθὼς εὐθὺς ἐνόησα, μὲ πολὺ περισσώτερον ἢ πρότερον οἰκειότητά ἤρχισε νὰ λέγῃ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο διὰ τὰ μανδήλια μου, τὰ ὅποια μάλιστα καὶ εὐθὺς μ' ἔδειξεν εἰς τὸ φῶς ἐνὸς ἐκεῖ φαναριοῦ.“

„Ἐφαίνετο πολὺ εὐχαριστημένη, ὅταν ἤκουσεν ὅτι καὶ ἐγὼ ἐπήνεσα τὴν ἐργασίαν τῆς. — „Ἐκέντησα ὅμως καὶ τὸ ὄνομά Σας ἔς αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἄγρη“, εἶπε καὶ μοι ἔδειξεν ἐν κομψότατον μονόγραμμα. Κατόπιν ἠθέλησε νὰ μοι ἀποδώσῃ ἓνα σωρὸν ἀργυρᾶ νομίσματα, ὡς περισσεύμα, λέγει, τῶν προχθεσινῶν χρημάτων, τὰ ὅποια τῇ εἶχον δώσει, καὶ ἐδέησε νὰ τὴν διαβεβαιώσω μετὰ σοβαρότητος, ὅτι θὰ προσεβαλλόμην ἂν ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν, διὰ νὰ ἀναγκασθῇ νὰ τὰ κρατήσῃ ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας τῆς.“

„Τῇ ἔδωκα καὶ ἄλλην παραγγελίαν διὰ νὰ ἐργασθῇ, διότι εἶδον, ὅτι αὐτὸς πρὸ παντὸς ἄλλου ὁ τρόπος τῶν ἀπὸ μέρους μου δωρεῶν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν λεπτότητα τῆς

κόρης· τὴν εἶπα λοιπὸν νὰ με ράψῃ πουνάμισα μὲ πολλὰς πτυχὰς ἐμπρὸς εἰς τὸ στήθος καὶ μανικέτια. Ἡ μητέρα τῆς δὲν ἔγινε χειρότερα, δὲν ἔμπούσεν ὅμως νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὸ κρεβάτι ἀκόμη· καὶ αὐτὴ ὅμως ἡ στάσιμος κατάστασις ἦτον ὅπως οὐκ ἀπρήγορος. Ἀφοῦ ἐτελειώσαμεν τὴν περὶ τῆς ἀσθενοῦς μητρὸς ὁμιλίαν μας, ἐτόλμησα νὰ τὴν ἐρωτήσω ἄνευ λοξοδρομιῶν πῶς κατήντησεν ἡ οἰκογένειά τῆς εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν.“

„Ἡ ἱστορία, τὴν ὁποίαν δι' ὀλίγων λέξεων καθαρῶτα μοι ἐξέθηκεν, εἶνε συνήθεσάτη, σχεδὸν καθημερινὴ εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλλίας, μάλιστα εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, καὶ κάθε πτωχὸς δικαιούται νὰ τὴν γνωρίζῃ ὡς ἀξίόπιστον ἀπολογίαν τῆς ἀθλιότητός του. Ὁ πατὴρ τῆς δηλ. ἦτον ἀξιώματις τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, κατὰ δὲ τὴν ἐπελθούσαν πρώτην τῶν Βουρβωνιδῶν Παλινόρθωσιν ἐτάχθη αὐτῷ τὸ ἥμισυ μόνον τῆς προτέρας μισθοδοσίας, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ ἀτυχὴς χήρα του ἔχασε καὶ τὴν νόμιμον σύνταξιν ἕνεκα κομματικῶν λόγων καὶ ἐκτοτε ἠναγκάσθη νὰ ζῇ ἐν τῇ ἐσχάτῃ πενίᾳ καὶ ἀθλιότητι. Κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτὰ δύο ἔτη κατώρθωσαν νὰ παρατείνωσι τὴν ζωὴν τῶν ἐκτρεφόμενων ἀπὸ τῆς ἐκποιήσεως πάσης σχεδὸν τῆς κινήτης περιουσίας των, μὴχρις οὐ κατήντησαν τόσον πτωχοὶ ἐπὶ τέλους, ὥστε νὰ κινδυνεύωσι τὸν ἐκ πείνης θάνατον.“

„Ἡρώτησα τότε τὴν κόρην, δὲν θὰ ἦτον ἄρ' γε δυνατόν νὰ καλλιτερεύσῃ ἡ θέσις των, ἂν αὐτὴ ἡ κόρη ἠθέλε κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον νὰ βοηθήσῃ τὴν μητέρα τῆς;“

„Θέλετε νὰ πῇτε, ὅτι ἐγὼ ἔμπούσα νὰ ζητήσω καμμίαν θέσιν“, ὑπέλαβεν ἡ κόρη χωρὶς νὰ συσταλῇ διόλου. „Αὐτὸ ὅμως δὲν ἦτο, κύριε, δυνατόν, καὶ εὐθὺς τώρα θὰ Σᾶς εἴπω τὸν λόγον. Πρὶν ἀρρωστήσῃ ἡ μητέρα μου ἤμουν ἀκόμη πολὺ μικρὴ, μόλις εἶχα τελειώσει τὰ δέκα τέσσαρα, καὶ τόσον γλήγωρα κατεβλήθη ἡ μητέρα ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ὥστε δὲν ἔμπούσε διόλου νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὸ στρώμα πάντοτε ἐχρειάζετο λοιπὸν ἓνα ἄνθρωπο κοντὰ τῆς, καὶ ἦτον ἀδύνατον βέβαια νὰ τὴν ἀφήσω ἔξω ξένα χερί. Ἄν ἡ μητέρα μου ἦτο ὑγιής, μετὰ χαρᾶς ἠθέλα ζητήσῃ οἰανδήποτε ἐργασίαν καὶ μακρὰν αὐτῆς, καὶ, παρὰ τὸ οἰκογενειακὸν μας παρελθόν, προθύμως ἠθέλα δεχθῇ θέσιν παιδαγωγοῦ παρὰ τινι καλῇ οἰκογενείᾳ, διότι κατὰ ἔμαθα καὶ ἐγὼ ἔστ' ἀ μικράτα μου. Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ γείνη καὶ αὐτό!“

„Καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν ματαίως τὴν παρεκάλεσα νὰ σηκώσῃ ὀλίγον τὸν πέπλον τοῦ προσώπου τῆς. Πῶξε, μάλιστα ἡ πρὸς τοῦτο ἀνυπομονησία μου καὶ ἐκ τῶν πρὸ μὲ-